

***Cemal FEDAYİ, Turan Güneş: Siyasal Yaşamı ve
Siyasal Düşüncesi***, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara 2003.

Akif DEMİRCİ*

Türkiye’de genel olarak tarihin, bilhassa yakın siyasî tarihin kuru ve sıkıcı bir anlatımdan kurtulabilmesi için yeni yollara başvurulması gerekmektedir. Özellikle yaşanan sürece tanıklık etmiş örnek tarihî simaları merkeze alan bilimsel çalışmaların yapılması, olay merkezli yaklaşımın monoton havasından kurtulma yolunda önemli bir açılım sağlayacaktır. Gerek siyasî hatırat yazma konusundaki şahsî isteksizlikler, gerekse yakın dönem siyasetçileri üzerine yapılmış akademik çalışmalarda nicel ve nitel yetersizlikler dikkate alındığında, siyasî hayatımız hakkındaki genel değerlendirmeler, bazı temel noktalar hariç, bir körün fili tarifine benzemektedir.

Cemal Fedayi’nin yakın dönem siyasî tarihimizin öncü şahıslarından Turan Güneş üzerine yaptığı biyografi çalışması bu muğlaklığı giderme yönünde atılmış önemli bir adımdır. Tez iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Turan Güneş’in siyasal yaşamı, ikinci bölümde ise siyasal düşünceleri incelenmiştir. Tezin ağırlıklı bölümü Güneş’in siyasal yaşamı üzerinedir. Ancak Güneş, siyasî yaşamını düşünceleriyle yoğurmuş bir akademisyen-siyasetçi olduğu için aslında her iki bölüm de tutarlı bir bütünlük içindedir. Tezde sırasıyla Turan Güneş’in kişiliğini ve eserlerini konu alan iki ek bulunmaktadır. Kişiliğinin ele alındığı EK I’de yakın çevresinden yirmi üç kişiyle yapılan birebir görüşmeler esas dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Galatasaray Lisesi’ndeki öğrenimi sırasında tarih ve edebiyat derslerinde kendini gösteren Turan Güneş, liseyi bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nin Şarkiyat Bölümü’ne devam eder. Burada Alman şarkiyatçılardan şarkiyat eğitimi alır. Bu dönemde Türkiye’ye sığınan Alman hocalar İstanbul Üniversitesi’ne yeni bir soluk getirmişlerdir. Alman hocaların sahalardaki yetkinlikleri ve lisan kabiliyetleri Güneş’i çok etkiler. Ancak yazarın ifadesiyle Güneş, “bir süre sonra öğretim üyesi yetersizliğinden bu bölümde okuma olanağını yitirmiştir”. Bu durumda Hukuk Fakültesi’ne kaydolan Güneş, Hukuk Fakültesi’ni pekiyi derece ile bitirerek Esas Teşkilat Hukuku kürsüsüne asistan olarak alınır. Güneş’in profesörlüğe kadar yükselecek olan akademik kariyeri Paris Üniversitesi’nde (1946-1951) yaptığı doktora teziyle devam eder.

* Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora öğrencisi.

Turan Güneş, akademik bilgisi siyasî kariyerini besleyen, siyasî ilgisi de akademik çalışmalarını yönlendiren çok yönlü bir siyasetçidir. Türkiye’de demokrasi anlayışının yerleşmesi için çaba gösteren Güneş, akademik çalışmalarını ve tezlerini Türkiye’nin siyasî meselelerine paralel konulardan seçmeyi tercih etmiş ve teori ile pratiği birleştirmenin yollarını aramıştır. Doktora tezi siyasî partiler, doçentlik tezi parlamenter rejimin anlamı ve işleyişi üzerinedir. Profesörlük tezi ise *Türk Pozitif Hukukunda İdarenin Düzenleyici İşlemleri* başlıklı kitabıdır. Bu çalışmasında Güneş, hukuk devleti, iktidarın kaynağı ve iktidarların yetkilerinin sınırları gibi konular üzerinde durmuştur.

Güneş’in siyasete ilgi duymaya başladığı ilk dönem, Türkiye’nin çok partili hayata geçiş deneyimine denk düşmektedir. Memleketi olan Kocaeli/Kandıra’daki mahallî siyasî çalışmaları ise ilk siyasî girişimleridir. Siyasî kariyeri Türkiye’nin içinden geçtiği üç askerî müdahaleye tanıklık edecek kadar uzun ve verimlidir. Uzun siyaset yaşamı içinde milletvekilliği (1954-1957, Demokrat Parti), parti kuruculuğu (Hürriyet Partisi, 1956), parti yönetim kurulu üyeliği (CHP), Kurucu Meclis’te parti temsilciliği (1961), üniversitede hocalık (Ankara Üniversitesi, 1962-1973), Dışişleri Bakanlığı (1974), Başbakan Yardımcılığı (1977), Avrupa Konseyi’nde Türkiye temsilciliği (1980-1982) gibi çok etkin görev ve pozisyonlarda bulunmuştur.

Farklı siyasî öncelik ve hassasiyetlere sahip olmalarına rağmen, “1946 ruhu”na aykırı yöntemlere başvurduğuna inandıkları Demokrat Parti muhalifliğinde birleşen bir grup aydın ve milletvekili ile birlikte Güneş, 1956 yılında Hürriyet Partisi’ni kurmuştur. 1957 seçimlerinde HP’nin yaşadığı başarısızlığa ve en önemlisi, partiyi oluşturan unsurlardaki uyumsuzluklara bakarak Hürriyet Partisi’nin aktif siyasette başarılı olamayacağı kanaatine varmıştır. Bunun üzerine kendine yakın bulunduğu bir grup arkadaşıyla birlikte HP’nin CHP’ye iltihakını sağlayacak çalışmalar yapmış ve bunu 1958 yılında gerçekleştirmiştir. Aktif siyaseti CHP içinde yapma imkânı bulan Güneş, -zamanla hakkındaki düşünceleri olumsuz yönde gelişse de- 27 Mayıs 1960 darbesini umutla karşılamış ve Kurucu Meclis’te Anayasa Kurulu raportörlüğü görevini kabul etmiştir. 1954-1961 arasını kapsayan bu yıllar onun siyasî hayatının ilk dönemini oluşturmaktadır. Bunu ise 1961-1973 yılları arasındaki parlamento dışında kalsa da aktif siyasetle içiçe olan üst düzey yöneticilik, akademisyenlik, yazarlık ve “ideologluk” dönemi takip etmektedir. İdeologluktan kasıt “ortanın solu” söylemine yaptığı düşünsel katkılardır. 1973-1982 yılları ise onun siyasetteki iniş çıkışları en fazla tattığı üçüncü ve son dönemidir. Türkiye’nin ABD’den bağımsız politikalar ürettiği, Kıbrıs Harekatı ve haşhaş ekiminin serbest bırakılması gibi kritik olayların yaşandığı bir dönemde Güneş, dışişleri bakanlığı koltuğundadır.

Siyasî yaşamı içinde tecrübe ettiği üç askerî müdahale Türkiye’de siyaset ve demokrasinin kurumlaşması konusundaki fikirlerini şekillendirmiştir. Askerî müdahaleler karşısındaki tutumu birinden diğerine farklılıklar gösterse de Güneş, Türkiye gerçeklerine uygun siyaset yapmanın şartlarını bilmek gerektiğini vurgu-

lar. 27 Mayıs'ı Türk demokrasisinin fena bir sonda kurtarılması, 12 Mart'ı ise ordunun siyasete gereksiz bir müdahalesi olarak değerlendiren Güneş, 12 Eylül müdahalesini "kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanmasının, serbest siyasete öncelenmesi gerektiği" düşüncesiyle karşılar. Ülke şartlarından bağımsız siyaset yapmanın mümkün olmadığına ve fakat askerî müdahalelerin yol açtığı geçiş dönemlerinin bir an önce sonlandırılmasının ülkeye yapılacak en büyük iyilik olduğuna inanır.

Tez, ülkenin içinde bulunduğu düşünsel ve ideolojik çalkantıların siyasî hayata etkilerini Güneş'in hayatına paralel anlatımlarla başarılı bir şekilde sunuyor. Türk siyasî hayatında parti içi muhalefet ve mücadelenin doğması, gelişmesi ve muhtelif şekillenmeleri üzerine farklı partilerden örnekler veriyor. Partilerin içinden yeni partilerin doğmasını ya da kopmasını Demokrat Parti içinden Hürriyet Partisi ve CHP içinden Güven Partisi örneklerinde olduğu gibi ayrıntıları ile ortaya koyan değerlendirmelerde bulunuyor.

Bu çalışmada "ortanın solu" konusundaki ayrıntılı anlatılarda Türk siyasî hayatında bir söylemin ve siyasî çizginin ortaya çıkış ve gelişim hikâyesinin çok yetkin bir şekilde verildiği görülmektedir. Teze göre Turan Güneş, Türk siyasî hayatına bir dönem damgasını vurmuş olan "ortanın solu" düşünce ve pratiğinin en önemli mimarıdır. Bir parti sloganı olarak ilk kez İsmet İnönü tarafından 1965 genel seçimleri öncesinde dile getirilen "ortanın solu" deyimini daha sonra Turan Güneş, Bülent Ecevit ve İbrahim Öktem'in ısrarlı takipleri sonunda CHP'nin 1970'lerdeki hakim söylemi olmuştur. Sözkonusu tez, bu söylemin gelişip yetkinleşmesinin en önemli nedenlerini 27 Mayıs hareketi, Kurucu Meclis'teki etkinliğine rağmen Cumhuriyet Halk Partisi'nin halktan teveccüh görememesi ve bunun sonucunda halka doğru bir hareket ve yapılanmanın çoğu partili tarafından kaçınılmaz olarak görülmesi şeklinde sıralar. Zira seçim sathımâilinde her yeni beklenti CHP açısından hüsrarla sonuçlanmış: CHP'nin 1961 seçimlerindeki durumu 1957 seçimlerinden; 1965 seçimlerindeki durumu da 1950 seçimlerinden çok daha kötüdür.

Güneş gerek Cumhuriyet Halk Partisi içinde, gerekse genel olarak Türk siyasetinde kurumlardan ve kurallardan fazla etkinliği ve saygınlığı olan İsmet İnönü'nün siyasî hayatının önemli bir kısmına tanıklık etmiş ve "Paşa faktörü"nü çok yakından gözlemlemiştir. Demokrat Parti'ye muhalefeti sırasında, 27 Mayıs'ın kargaşa dönemlerinde, sonraki hükümet oluşumlarında ve cumhurbaşkanı seçimlerinde, CHP genel başkanlığı yarışında (sonunda Ecevit'in zaferiyle sonuçlansa da) İsmet İnönü siyasî hayatın her zaman baş aktörü olarak sahnededir. Güneş, "ortanın solu" söylemini İnönü'ye rağmen bayraklaştırmış ve başarıya götürmüş ekibin en etkin üyesidir.

Güneş'in siyasal düşünceleri tezin ikinci bölümünde incelenmiştir. Güneş'e göre Türkiye'de bir siyaset kültürü olarak demokrasinin yerleştirilmesi en öncelikli meseledir. Sosyal demokrasi ancak demokrasi ortamının kurulmasından sonra sözkonusu olabilir. Batı'daki sosyal demokrasi çizgisi de bu yolu takip etmiştir. Türkiye'de yöneten ile yönetilen arasındaki mesafenin kapatılması, demokrasiye

giden en kestirme yolun başlangıcıdır. Türk siyasî hayatında “yerli” çizginin hakim olmasının savaşını veren Güneş, Türkiye’de sosyal demokrat düşüncenin gelişiminde de öncü bir role sahiptir. CHP’nin sol renginin artmasındaki en önemli etken yine Güneş’in fikirleridir. Bu sol renkte “komünist” değil, demokratik sol tonların baskın olması onun çalışmaları sayesinde. Yazar, Güneş’i Bülent Ecevit’in hem teorik hem de pratik gelişiminin en önemli mimarı olarak takdim etmektedir. Ecevit’in daha sonraki “dine saygılı laiklik” söyleminin temelinde de Güneş’in din ve laiklik yorumları yer almaktadır.

Biyografi çalışmalarının yararını vurgulamanın yanında kabul etmek gerekir ki, bir biyografik çalışmanın “tez” olarak sunulmasının problemleri bir tarafı vardır. Bu çalışmada, bir kişinin hayatına endekslenen bir “tez” iddiası bulunmaktadır. Bir kişinin tüm hayatı nasıl bir tezin konusu olabilir? Burası pek açık değildir. Halbuki bizzat o kişinin, Turan Güneş’in, “ortanın solu” söyleminde ve Türkiye’de sosyal demokrasinin oluşumunda var olan rolünü araştıran -burada da çok güzel bir şekilde işlenen- bir iddiayı merkeze almak, aynı zamanda biyografi çalışmasını da temin edecek daha akademik bir “tez” demektir.

Biyografi çalışmalarının başlıca zorluklarından birisi de yazarın, üzerine eğildiği kişiyle fazlaca meşgul olmasından kaynaklanan yaklaşım sorunudur. Ele alınan kişiliğin benimsenmesi de dışlanması da akademisyenin önünde bir tuzak olarak hep kendini hissettirir. Çalışmada bu denge kısmen “benimsenme” lehine bozulsa da genel olarak korunmuştur.

Tez boyunca zaman zaman ana tema Turan Güneş merkezinden kopup yakın dönem Türk siyaset tarihi anlatımına dönüşüyor gibi gözükmektedir. Ancak Güneş’in siyaset yaptığı ortama ve şartlara dair genel çerçeveyi aydınlattığı için bu anlatım faydadan hâli değildir. Bir biyografi çalışmasında aranan dil akıcılığı, Güneş’in siyasal yaşamını önceleyen yetişme yıllarının aktarıldığı bölümde biraz zayıf kalsa da, ilerleyen bölümlerde ve özellikle EK I’de verilen kişilik ayrıntılarında -bunların hemen hepsi Güneş’in akademi, siyaset ve aile hayatına yakın kişilerle yapılmış mülâkatlara dayanmaktadır- kendini göstermektedir.

Teze ilişkin görünürdeki en temel sorun, yazarın bir ön kabulünden kaynaklanmaktadır. Yazar, Güneş’in “İslâm tarihi ve kültürü konusundaki bilgisi”ni MSP ile CHP’nin başlattığı protokol hazırlıklarında da gösterdiğini ve bu sayede “MSP’nin olası oyunlarına engel olunduğunu” belirtme gereği duymaktadır. Niçin MSP’yi tüm İslâm siyaset tarihinin adeta bir son temsilcisi ve Turan Güneş’i de o partinin “takiyyesini” açık eden bir kurt oryantalist olarak gösterdiği izaha muhtaçtır.

Şüphesiz Türk siyasal yaşamında yer alan tüm aktörlerin hayatlarının incelenmesi mümkün değildir. Ancak Turan Güneş gibi yaşadığı dönemin siyasal gündeminin belirlenmesinde ve yeni söylemler geliştirilmesinde ciddi katkıları olan kişilerin hayatlarının mutlaka aydınlatılması gerekir. Bundan dolayı Cemal Fedayi’nin çalışması, zikredilen noktalar saklı tutulmak kaydı ile, yakın dönem siyasal tarihi üzerine çalışanların başvurması gereken önemli bir kaynaktır.